

Personlig økonomi og juss

Roy K. Kristensen
Dag Jørgen Hveem
Asbjørn Strandbakken
Ole Tellef Grundekjøn
Erik Rosen

GYLDENDAL

PERSONLIG ØKONOMI OG JUSS

ROY KRISTEN KRISTENSEN, DAG JØRGEN HVEEM,
OLE TELLEF GRUNDEKJØN, ASBJØRN STRANDBAKKEN
OG ERIK ROSEN

PERSONLIG ØKONOMI OG JUSS

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2025

1. utgave, 1. opplag 2025

ISBN 978-82-05-57934-7

Omslagsdesign: Ellen Lorenzen

Sats: Type-it AS, Trondheim 2025

Brødtekst: 10,5/15 pkt. Minion

Papir: 90 g Amber Graphic

Trykk: Mediehuset Andvord AS, Norge 2025

Alle henvendelser om boken kan rettes til

Gyldendal Akademisk

Postboks 6860 Pilestredet Park

0176 Oslo

www.gyldendal.no/akademisk

akademisk@gyldendal.no

Materialet i denne utgivelsen er vernet etter åndsverkloven. Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarframstilling bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor (www.kopinor.no). Bruk av hele eller deler av utgivelsen som input eller som treningskorpus i generative modeller som kan skape tekst, bilder eller annet innhold, er ikke tillatt uten særskilt avtale.

Gyldendal vektlegger bærekraft når vi velger trykktjenester og papir. Ta godt vare på boken, og om du ikke lenger skal ha den, gjenvinn den på riktig måte.

Se www.gyldendal.no

Forord

Hensikten med boken *Personlig økonomi og juss* er å belyse praktiske økonomiske og juridiske temaer som berører dagliglivet for oss alle. Boken tar opp temaer som alle bør ha et bevisst forhold til, med praktiske problemstillinger i sentrum. Boken er både juridisk og praktisk vinklet og inneholder både oppdaterte lovbestemmelser og mange eksempler som tydeliggjør problemstillingene. Den har et livsløpsperspektiv og belyser økonomiske og juridiske emner på alle stadier i livet.

Boken er inndelt slik at det er lett å finne den tematikken man som leser er ute etter, og går dessuten rett på sak. Boken kan brukes både som studiebok, som oppslagsbok og som håndbok. Viktige spørsmål som drøftes, er:

- Er det du som jobber for pengene, eller kan du få pengene til å jobbe for deg?
- Hvordan få en god økonomi fordelt over livsløpet?
- Hvordan unngå å havne i gjeldsfellen?
- Hvordan påvirker samliv og samlivsbrudd den personlige økonomien, og hva skjer ved for eksempel dødsfall?
- Hvordan påvirkes økonomien av de ulike skattereglene?
- Hvordan kan du sikre din egen pensjonisttilværelse?

De fleste er lønnsinntakere, men stadig flere har sett muligheten for å investere ved siden av vanlig arbeid, for eksempel i realaktiva (fast eiendom), aksjer og aksjefond. Kjøp av egen bolig står sentralt i den personlige økonomien.

Stoffet er tilrettelagt for dem som velger personlig økonomi som fag ved universiteter og høyskoler. Boken vil også kunne være nyttig for lesere som har et ønske om å tilegne seg nyttig og praktisk kunnskap for å ivareta sin personlige økonomi på en god måte.

Denne boken er blant annet basert på bøkene *Personlig økonomi – juss* av Dag Jørgen Hveem, utgitt på Fagbokforlaget i 2016, og *Din privatøkonomi* av Ole Tellef Grundekjøn og Roy Kristen Kristensen, utgitt på Gyldendal i 2021. Temaene er i denne boken ytterligere utdypet, og flere forfattere er brakt inn for å gi stoffet mer bredde.

Forfatterne har samarbeidet om struktur og temaene som er behandlet i boken, og har fordelt kapitlene mellom seg på følgende måte:

Kapittel 1, «Personlig økonomi – en oversikt» (felles), kapittel 2, «Personlig økonomisk balanse og humankapital» (Roy K. Kristensen), kapittel 3, «Sparing og spareformer» (Roy K. Kristensen), kapittel 4, «Lån og bolig» (Ole Tellef Grundekjøn), kapittel 5, «Gjeldsproblemer» (Dag Jørgen Hveem), kapittel 6, «Ekteskap og samboerskap» (Asbjørn Strandbakken), kapittel 7, «Arv» (Asbjørn Strandbakken), kapittel 8, «Skatt for personlig skattepliktige» (Roy K. Kristensen), kapittel 9, «Pensjon og trygd» (Roy K. Kristensen), kapittel 10, «Virksomhet – foretaksformer, ansvar og skatt» (Roy K. Kristensen) og kapittel 11, «Generasjonsskifte med familiebedrifter og salg av slik virksomhet» (Erik Rosen).

Oslo, desember 2024

Roy Kristen Kristensen, Dag Jørgen Hveem, Ole Tellef Grundekjøn
Asbjørn Strandbakken og Erik Rosen

Innhold

Kapittel 1 Personlig økonomi – en oversikt	15
1.1 Innledning	15
1.2 Livsløpet	16
1.3 Personlig økonomisk balanse og humankapital	18
1.4 Sparing og spareformer	19
1.5 Lån og bolig	19
1.6 Gjeldsproblemer	20
1.7 Ekteskap og samboerskap	21
1.8 Arverett	21
1.9 Skatt for personlig skattepliktige	22
1.10 Pensjon og trygd	23
1.11 Virksomhet – foretaksformer, ansvar og skatt	23
1.12 Generasjonsskifte i familiebedrifter og salg av slik virksomhet	24
 Kapittel 2 Personlig økonomisk balanse og humankapital	25
2.1 Innledning	25
2.2 Humankapital	27
2.2.1 Hva er humankapital?	27
2.2.2 Hvor stor er humankapitalen?	30
2.2.3 Brutto vs. netto humankapital	34
2.3 Personlig økonomisk balanse	36
2.4 Livssyklushypotesen	39
2.5 Risikostyring og den personlige økonomiske balansen	41

Kapittel 3 Sparing og spareformer	43
3.1 Innledning	43
3.2 Hvorfor spare?	43
3.3 Sparestrategi	45
3.4 Valg av spareform	47
3.4.1 Innledning	47
3.4.2 Avkastning	47
3.4.3 Risiko	49
3.4.4 Tidshorisont	50
3.4.5 Likviditet	51
3.4.6 Oppsummering	51
3.5 Plasseringer i egenkapital eller fremmedkapital	51
3.6 Valuta	53
3.7 Skatt på sparing	54
3.8 Kostnader knyttet til sparingen	56
3.9 Spareformer	57
3.9.1 Kontanter	57
3.9.2 Bankinnskudd	58
3.9.3 Utlån	59
3.9.4 Plassering i rentepapirer	59
3.9.5 Plassering i børsnoterte aksjer mv.	61
3.9.6 Plassering i unoterte aksjer	65
3.9.7 Plassering i selskapsandeler i ANS, KS mv.	65
3.9.8 Plassering i aksjefond	67
3.9.9 Plassering i P/E-fond	69
3.9.10 Plassering i rentefond	70
3.9.11 Sparing i «produktpakker»	72
3.9.12 Annen sparing	73
3.10 Individuell sparestrategi	74
3.10.1 Endring og rebalansering av porteføljen	75
3.10.2 Nyere empiri fra det norske private markedet for sparing	76
3.11 Oppsummering	77
Kapittel 4 Lån og bolig	79
4.1 Innledning	79
4.2 Lån	80
4.2.1 Lånebehov	81
4.2.2 Hva bestemmer renten?	81
4.3 Boliglån	82
4.3.1 Definisjon av boliglån	82
4.3.2 Kredittegne, kredittvurdering og krav	82

4.3.3	Utlånsforskriften	84
4.3.4	Unntak fra finansinstitusjonenes krav	87
4.3.5	Ulike typer boliglån	87
4.3.6	Fast eller flytende rente?	90
4.4	Bolig	92
4.4.1	Boligkonsum	92
4.4.2	Boligkapital i personlig økonomisk balanse	92
4.4.3	Eie eller leie bolig?	94
4.4.4	Bolig og skatt	96
4.5	Rådgivning	96
Kapittel 5 Gjeldsproblemer		99
5.1	Innledning	99
5.2	Faresignaler	102
5.3	Å komme seg ut av gjeldsproblemer	103
5.4	Fra bankens og andre kreditors perspektiv	105
5.5	Nav (kommunen) plikter å tilby veiledning og rådgivning	107
5.6	Inkasso, utlegg og tvangsfullbyrdelse	109
5.6.1	Innledning	109
5.6.2	Inkasso	110
5.6.3	Utlegg	113
5.6.4	Tvangsdekning i fast eiendom	116
5.7	Gjeldsordningsloven	122
5.7.1	Innledning	122
5.7.2	Fysiske personer	123
5.7.3	Konkursloven går foran gjeldsordningsloven	123
5.7.4	Vilkår for å få gjeldsforhandling og gjeldsordning	124
5.7.5	Søknad og forberedelse	129
5.7.6	Åpning av gjeldsforhandling	131
5.7.7	Frivillig gjeldsordning	133
5.7.8	Hva skyldneren kan beholde av sin inntekt	134
5.7.9	Skyldnerens plikt til å avhende bolig	136
5.7.10	Skyldnerens rett til å beholde personlige eiendeler og bil mv.	137
5.7.11	Fordelingen mellom kreditorene	138
5.7.12	Omstridte fordringer	141
5.7.13	Kausjon	141
5.7.14	Vedtakelse av frivillig gjeldsordning	142
5.7.15	Tvungen gjeldsordning	142
5.7.16	Endring og opphevelse av gjeldsordning	145

Kapittel 6 Ekteskap og samboerskap	151
6.1 Innledning	151
6.2 Ekteskap	152
6.2.1 Formell forankring og oversikt over rettsvirkninger	152
6.3 Rettsvirkninger av å inngå ekteskap	153
6.3.1 Underholdsplikt	153
6.3.2 Opplysningsplikt	153
6.3.3 Eierforhold til formue	154
6.3.4 Rådighet over eiendeler	155
6.3.5 Gjeldsansvar	156
6.3.6 Gaver	158
6.3.7 Avtaler om formuesordningen – særeie	159
6.4 Rettsvirkningene av å oppløse ekteskap	160
6.4.1 Noen utgangspunkter	160
6.4.2 Likedeling – gjeldsfradrag	161
6.4.3 Skjevdeling	163
6.4.4 Rett til å overta eiendeler	165
6.4.5 Vederlagskrav	166
6.4.6 Oppsummering	167
6.5 Samboerskap	168
6.5.1 Innledning	168
6.5.2 Rettigheter og plikter under samlivet	169
6.5.3 Samboeravtale	169
6.5.4 Oppgjør etter avsluttet samboerforhold	170
6.5.5 Oppsummering	171
Kapittel 7 Arv	173
7.1 Hvorfor arverett?	173
7.2 Slektsarverett	174
7.3 Pliktbodelsarv	174
7.4 Ektefelles arverett	175
7.5 Forskudd på arv – avkortning?	176
7.6 Forlottsrett til barn som arvelater fortsatt forsørget ved dødsfallet	177
7.7 Gjenlevende ektefelles rett til å sitte i uskifte	177
7.7.1 Innledning	177
7.7.2 Formuesordningens betydning for adgangen til å sitte i uskifte	178
7.7.3 Hvem kan man sitte i uskifte med?	179
7.7.4 Avdødes gjeld	179
7.7.5 Gjenlevende ektefelles rådighet over uskifteboet	180
7.7.6 Opphør av uskifteboet	180

7.8	Samboers arverett	181
7.9	Samboers rett til å sitte i uskifte	182
7.10	Testament	182
7.11	Avkall på arv – foreldelse av arverett mv.	184
7.12	Fremtidsfullmakt	184

Kapittel 8 Skatt for personlig skattepliktige 187

8.1	Innledning – oversikt	187
8.2	Hovedreglene om fysiske personers skatteplikt	188
8.3	Skatt til stat, fylke og kommune	191
8.4	Beskatning av ektefeller, samboere og barn	195
8.5	Skatt på formue	199
8.5.1	Poster som ikke inngår i skattemessig formue	200
8.5.2	Poster som ikke kan føres til fradrag i skattemessig formue	201
8.5.3	Verdsettelse av formuen	202
8.5.4	Oppsummering formue	224
8.6	Skatt på inntekt – generelt	226
8.7	Skatt på kapitalinntekt	228
8.7.1	Kapitalinntekt knyttet til fast eiendom	229
8.7.2	Kapitalinntekt knyttet til finansielle eiendeler	238
8.7.3	Andre kapitalinntekter	252
8.8	Skatt på arbeidsinntekt	253
8.8.1	Lønn og lønnsliknende ytelser	256
8.8.2	Utgiftsgodtgjørelser	256
8.8.3	Naturalytelser	259
8.9	Skatt på næringsinntekt	266
8.10	Skatt på pensjonsinntekt	272
8.11	Fradragsposter	277
8.12	Arv og generasjonsskifte	291
8.13	Skatteplanlegging og gjennomskjæring	294
8.14	Skattebetalingssystemet	295
8.15	Skatteforvaltningen	300
8.16	Kort om internasjonal skatterett	308

Kapittel 9 Pensjon og trygd 317

9.1	Innledning	317
9.2	Alderspensjon i folketrygden	318
9.2.1	Opptjeningsperioden	318
9.2.2	Uttaksperioden	320
9.2.3	Garantipensjon	322

9.3	Tjenestepensjon	324
9.3.1	Tjenestepensjon i privat sektor	325
9.3.2	Innskuddsbaserte tjenestepensjonsordninger	327
9.3.3	Ytelsesbaserte tjenestepensjonsordninger	328
9.3.4	Hybride tjenestepensjonsordninger	329
9.3.5	Offentlige tjenestepensjonsordninger	329
9.4	AFP (avtalefestet pensjon)	330
9.4.1	Private AFP-ordninger	330
9.4.2	Offentlige AFP-ordninger	332
9.5	Frivillig tjenestepensjon for enkeltpersonforetak	334
9.6	Privat pensjonssparing	335
9.7	Uføretrygd	335
9.8	Andre uføreytelser	337
9.9	Oppsummering	337

Kapittel 10 Virksomhet – foretaksformer, ansvar og skatt

10.1	Innledning	339
10.2	Økonomisk risiko, kapitalkrav og andre formalkrav	340
10.3	Foretaksformer og skatt	349
10.4	Formuesskatt	352
10.5	Inntektsskatt	356
10.5.1	Beskatning av foretakets overskudd/underskudd	356
10.5.2	Beskatning av arbeid	357
10.5.3	Særregler for enkeltpersonforetak	360
10.5.4	Beskatning av ulike former for arbeidsinntekt	364
10.6	Beskatning av utdeling	365
10.7	Beskatning av salg av eierpost	371
10.8	Fritaksmetoden	374
10.9	Selskapsomdanninger	377
10.9.1	Endring av eierform	377
10.9.2	Fusjon	379
10.9.3	Fisjon	381
10.9.4	Fisjonsfusjon	384
10.10	Oppsummering	384

Kapittel 11 Generasjonsskifte med familiebedrifter og salg av slik virksomhet

11.1	Innledning	387
11.2	Oppstart og organisering av generasjonsskiftet	388
11.3	Planlegging av generasjonsskifte	388

11.4 Skatte- og avgiftsmessig vurdering	389
11.5 Virksomheten forblir i familien	391
11.6 Salg av familiebedriften	393
Litteratur	397
Stikkord	403